

Първата част на „Осъдени души“, наречена „Крайт на едно приключение“, представя окончателната физическа и духовна разруха на Фани Хорн след края на испанското ѝ приключение. В пълно съответствие с нейната душевна драма тази част е интонирана в духа на Веласкес – тя съчетава внушението за биологически и ментален разпад с декадентски изтънчено аристократично достопепие на образите. Втората част, която разказва за увлечението и любовта на Фани към отец Ередиа, е изцяло издържана в духа на Ел Греко – тя съчетава мрачното обаяние на някаква аскетична святост с демонична съблазън в едно надреално Елгрековско озарение. И третата част, интонирана апокалиптично à la Гойя, представлява инферналния свят на насилието и ужаса, масовите разстрели по бойните полета и планините от трупове в лагера Пеня Ронда, смъртта и небитието. Към това естествено трябва да добавим и обесивната страст на медика, патолого-анатома и художника Димов към морбидното. У Димитър Димов, както у никой друг български писател, можем да видим употребата на „болестта като метафора“ (ако си послужи с понятието на Сюзън Зонтаг) – нещо, което критиката вече е изтъквала, но в която посока има перспектива за още много смислотворческо дълбаене.

Присъствието на Веласкес, Ел Греко и Гойя като важни композиционно-структурни, пластико-изобразителни и концептуално-смысловни модели в „Осъдени души“ не е нито единственият, нито най-значимият възможен аспект на разглеждане на творбата. Но ако обърнах повече внимание на този аспект, то бе и за да покажа как Димов е изградил творбата си като галерия от картини на трима испански художници, компенсирайки може би известна недостатъчност на своята изобразителна дарба в сравнение с психологико-аналитичната.

Но нима при големите творби може да се говори за „недостатъчност“? Загадката на и поуката от големия романист Димитър Димов е в това как майсторски умее да присвоява чужди художествени езици, за да ги превърне в неповторимо свои, как успява да извлече от болното здраве за духа, да вижда в декаданса и разрухата феномените на живота и развитието, да открива в старото поуки за новото, да превръща слабостта в сила, оскъдното – в изобилие.